

Базиліук Ярослава Борисівна
Bazyliuk Yaroslava,

канд. екон. наук, доцент,
Національний інститут стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5715-0005

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Поглиблення геополітичних загроз і невизначеності у глобальній економіці викликають надзвичайні виклики для стійкого економічного зростання всіх країн світу. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну фактор геополітичної нестабільності став однією з провідних загроз як для глобальної, так і для національних економік. Світова економіка, що вже пережила значні втрати внаслідок пандемії COVID-19 та нестабільного постковідного відновлення, стикається зі зростаючими напруженнями у відносинах між Китаєм і США, а також із порушеннями стійкості міжнародних ланцюгів постачання й регулюванням товаропотоків через уведення міжнародних санкцій.

У відповідь на ці виклики багато країн переосмислюють моделі та принципи здійснення зовнішньоекономічних відносин, а також економічної політики, які все більше орієнтуються на захист національної безпеки. Цей тренд відображає тенденцію до зміцнення безпекових підходів до геополітичних та економічних викликів, і також обумовлює значний вплив на економічний ландшафт та стратегії міждержавного співробітництва.

Відповідно уряди багатьох країн дедалі більше стикаються з проблемами дотримання розумного балансу між досягненням економічного зростання й конкурентоспроможності, заснованих на економічній доцільності й прагматизмі з одного боку, та забезпеченням національної безпеки, з іншого. Хоча дискусія про цей баланс часто фокусується на аргументах «вільна торгівля – протекціонізм», дискурс все більше набуває аксіологічного характеру, який не обмежується простою альтернативою між відкритістю та закритістю. Поняття «економіки, заснованої на цінностях», «співробітництва з надійними партнерами» набувають все більшого значення в стратегічних документах провідних країн світу, які визначають принципи свого розвитку та співпраці на основі цінностей, а не лише економічних обґрунтувань.

Однією з очевидних та фундаментальних змін, які спостерігаються останніми роками, є трансформація підходів країн до стратегій економічної безпеки. Чинна Стратегія економічної безпеки України до 2025 року, яка була прийнята в серпні довоєнного 2021 року, об'єктивно не враховує сучасні суттєві зміни в безпековому середовищі, що вимагає ревізії та переосмислення цього стратегічного документу [2]. При формуванні нової стратегії економічної безпеки України важливо враховувати позиції провідних учених й експертів, а також зміну парадигми забезпечення національної безпеки у стратегічно важливих секторах економіки провідних країн світу.

У своїх наукових дослідженнях А. С. Гальчинський послідовно обстоював важливість розбудови ліберального суспільства, як основи для досягнення ключової зовнішньополітичної мети України – отримання повноправного членства в Європейському Союзі та реалізації євроатлантичної інтеграції. Як митець-державник він послідовно підкреслював необхідність системної корекції шляху досягнення цієї мети через імплементацію західних стандартів, наполягаючи на важливості збереження української ідентичності й цінностей. У контексті більших глобальних процесів лібералізації і неолібералізму дослідник визнавав потребу в консолідації сил та конструктивному діалозі

для реалізації проєкту розбудови соціально акцентованого ліберально-демократичного суспільства в Україні [1].

Питанням актуалізації потреб розроблення стратегій економічної безпеки, заснованих на дотриманні цінностей опікується Т. Кітіндж [7]. Включення до стратегій національної безпеки та інших законодавчих актів компоненту розвитку економічного співробітництва із країнами, які розділяють спільні цінності, відзначається у відповідних документах США, Японії та ЄС [3–5]. У новій Європейській стратегії економічної безпеки [3] визначено пріоритетність захисту від ризиків на основі встановлення партнерств з якомога більшим колом країн для вирішення спільних проблем та інтересів, зокрема важливу роль приділено протидії використанню економічної залежності чи економічного примусу як зброї.

Співставну думку висловив В. Хоер, закликавши Європу забезпечити доступ до матеріалів, стратегічно важливих для цифрового та зеленого переходу з метою уникнення залежності й небажаного впливу примусу інших країн [8]. Відповідна диверсифікація потребує, на його думку, спільних ініціатив з країнами, що розділяють схожі погляди, цінності та підходи.

Дотичними до цих поглядів є концепція так званого *«friend-shoring»* – співробітництва і торгівлі переважно з країнами, які поділяють спільні цінності, згаданою міністеркою фінансів США Дж. Єлен [6]. У цій концепції країни, які мають непохитне дотримання норм і цінностей щодо функціонування у глобальній економіці та управління глобальною економічною системою, повинні поглиблювати зв'язки та спільно працювати.

Спільний підхід у перелічених джерелах полягає у включенні аксіологічного – ціннісного фактора, як ключового чинника переосмислення та розбудови економічних відносин. Варто відзначити, що економічна політика у багатьох країнах починає дедалі більше орієнтуватись на захист національної безпеки. Національні законодавства країн-економічних лідерів світу активно розбудовують відповідні заходи та поглиблюють співпрацю зі своїми союзниками. Прикладами законодавчих актів, які містять стимули для внутрішніх виробників здійснювати співробітництво, використовуючи компоненти від союзників США в галузях напівпровідників, критичних мінералів та акумуляторів, можуть бути такі нормативно-правові акти, як: Закони США «Про Чипи та науку» (*Chips and Science Act*), Антиінфляційний Закон (*Inflation Reduction Act*).

Визначення критеріїв національної безпеки США, наприклад, містяться у Президентському меморандумі щодо національної політики з національної безпеки у сфері науково-дослідної діяльності, який підтримує уряд США. Аналогічний приклад є у законодавстві ЄС у Законі про Чипи для Європи (*A Chips Act for Europe*) та програмі державної підтримки Важливих проєктів спільного європейського інтересу (*Important Projects of Common European Interest*), якими передбачено «співпрацю з країнами, що мають подібні позиції, у сфері напівпровідникових технологій».

Сучасні держави, підсилюючи свою роль, спрямовану на забезпечення стійкості ланцюгів поставок у контексті співпраці з країнами, які розподіляють спільні цінності, виявляють неспроможність приватного сектору в подоланні економічних викликів. Поглиблення співпраці передбачає розширення інвестування та спільне подолання нових ризиків, таких як воєнні конфлікти, кліматичні зміни та пандемічні загрози. Країни фокусуються на розв'язанні актуальних проблем та перешкод, які впливають на доступність та фізичну наявність стратегічних продуктів. З урахуванням ризиків використання економічних залежностей як зброї та примусу, спільний захист національних інтересів стає ключовим орієнтиром для країн та їх союзників.

Для України в умовах довготривалої війни доцільно врахувати передовий досвід країн-партнерів, які всебічно її підтримують у протистоянні з агресором. Назріла необхідність суттєвої модернізації та удосконалення нормативно правової та інституціональної бази забезпечення національної та економічної безпеки. Це насамперед, актуалізується в умовах війни на виснаження, майбутнього поствоєнного відновлення та просування європейської інтеграції.

Окремого вирішення потребує запровадження стратегічної ініціативи у забезпеченні стійкості національних ланцюгів поставок, яка б включала компоненти: розвитку внутрішнього потенціалу з виробництва критичних товарів та послуг (насамперед, в інформаційно-комунікаційному, оборонному, енергетичному, продовольчому секторах). Така ініціатива може спиратись на зміцнення міжнародного співробітництва, насамперед, з ЄС, Великою Британією, США, Японією, що є важливим елементом забезпечення стійкості національної економіки та національних інтересів.

Навіть в умовах екзистенційної війни для України актуальним залишається завдання лібералізації економічної моделі розвитку, проте це не виключає необхідності забезпечення національної безпеки у стратегічно важливих секторах економіки. В оновленій стратегії економічної безпеки України доцільно акцентувати увагу на поглибленні співпраці з країнами-союзниками, які підтримують принципи суверенітету, світового порядку, що базується на вільній торгівлі та протидії авторитарним режимам через посилення колективних зусиль та співробітництва.

У світлі геополітичної нестабільності та нових економічних викликів стає очевидним, що цінності стають ключовим фактором у розробленні стратегій та політик. Країни, спираючись на спільні цінності, шукають способи розвитку стійких економічних відносин та забезпечення національної безпеки в умовах глобальних викликів. Важливо, що ця тенденція формує нову парадигму економічної безпеки, де захист національних інтересів поєднується з прагненням до спільного розвитку та вирішення глобальних викликів. У цьому контексті Україна, як країна, що переживає війну, має можливість врахувати цей тренд та співпрацювати з партнерами для забезпечення стійкості своєї економіки та майбутньої інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. Український ліберальний проєкт. Концептуальні засади. *Дзеркало тижня*. 13.09.2019. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/ukrayinskiy-liberalniy-proyekt-konceptualni-zasadi-323482_.html
2. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 р. № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>
3. European economic security strategy. Brussels, 20.06.2023. URL: <https://circabc.europa.eu/rest/download/a75f3fb8-74e3-4f05-a433-fdbf406d5de6>
4. National Security Strategy of Japan. December, 2022. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryoku/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>
5. National Security Strategy. October 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>
6. Janet L. Yellen. Transcript: US Treasury Secretary Janet Yellen on the next steps for Russia sanctions and 'friend-shoring' supply chains. By Atlantic Council. April 13, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-us-treasury-secretary-janet-yellen-on-the-next-steps-for-russia-sanctions-and-friend-shoring-supply-chains>
7. Tom Keatinge. The EU lacks a credible economic security strategy. April 27, 2023. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-lack-credible-economic-security-strategy>
8. Werner Hoyer. Europe Must Get Serious About Critical Minerals. Sep. 14, 2023. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-critical-minerals-rare-earth-supply-chain-risk-by-werner-hoyer-2023-09?barrier=accesspaylog>